

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Пинзар Антон Ігорович,
керуючий партнер АО «АГАРД»
м. Київ, Україна

У сучасних умовах воєнного стану та обмежених бюджетних ресурсів питання забезпечення законності та ефективного використання публічних фінансів набуває особливої актуальності. Сфера публічних закупівель залишається однією з найбільш вразливих до кримінальних правопорушень, що пов'язано з багаторівневістю процедур, участю значної кількості суб'єктів, високими ризиками зловживань та корупції. У зв'язку з цим зростає потреба в удосконаленні криміналістичного інструментарію, зокрема шляхом широкого й обґрунтованого залучення спеціальних знань у процесі досудового розслідування.

Залучення фахівців з економіки, бухгалтерського обліку, аудиту, фінансового аналізу, будівництва, інформаційних технологій тощо є не лише допоміжним елементом розслідування, а й ключовим чинником формування доказової бази у справах про правопорушення у сфері закупівель. Спеціальні знання використовуються в різних формах: від письмових консультацій і висновків спеціалістів до проведення судових експертиз та ревізій, результати яких відіграють важливу роль у встановленні фактів завдання збитків, зловживання бюджетними коштами, фальсифікації документації тощо.

Незважаючи на зростаючу практику використання спеціальних знань у цій категорії кримінальних проваджень, наявні численні проблеми: від неузгодженості процесуального статусу спеціаліста до недоліків у формулюванні запитань до експерта, відсутності належної підготовки матеріалів до ревізії чи експертизи. У цьому контексті постає необхідність комплексного дослідження ролі спеціальних знань у розслідуванні злочинів у сфері публічних закупівель, аналізу нормативного регулювання, слідчої та судової практики, а також розроблення тактичних і методичних рекомендацій щодо їх ефективного використання.

Відповідно до ст. 71 КПК України, спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів [1]. Водночас у процесуальному законодавстві відсутнє чітке визначення самого поняття «спеціальні знання» та його змістового

наповнення. У науковій літературі з цього приводу висловлено низку позицій. Так, В. Ю. Шепітько тлумачить спеціальні знання як сукупність знань в окремій галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла [2, с. 207]. В. Г. Гончаренко акцентує на тому, що це знання, які лежать в основі відповідних спеціальностей і спеціалізацій, і, у кримінальному процесі, – це знання, що використовуються спеціально підготовленими особами для отримання доказової інформації [3, с. 5]. Своєю чергою, М. Г. Щербаковський під спеціальними знаннями розуміє знання, здобуті в результаті навчання, а також навички, набуті у процесі практичної діяльності, що використовуються під час проведення експертизи [4, с. 93]. Проте, таке визначення необґрунтовано обмежує сферу застосування спеціальних знань виключно експертною діяльністю.

З огляду на те, що розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель невід’ємно пов’язане з аналізом документів бухгалтерського обліку, участь спеціалістів відповідної кваліфікації в ході слідчих (розшукових) дій (СРД) є необхідною умовою ефективного отримання та використання доказової інформації. Залучення таких фахівців сприяє своєчасному й обґрунтованому вилученню документів, що мають значення для кримінального провадження [5]. Зокрема, йдеться про: визначення оптимального обсягу й переліку документів для дослідження; встановлення місць їх можливого зберігання (оригіналів, копій, окремих примірників); участь у проведенні огляду вилученої документації; виявлення ознак фальсифікації документів тощо. Усе це створює належні передумови для призначення і якісного проведення судово-бухгалтерських та інших експертиз, що в підсумку підвищує ефективність досудового розслідування.

У цьому контексті доцільно розрізняти типові види консультацій спеціаліста, які надаються під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель:

I. Консультації загального характеру, що надаються з метою орієнтації слідчого або слідчо-оперативної групи в обставинах вчиненого кримінального правопорушення, механізмах його реалізації, масштабах заподіяної шкоди, колі можливих співучасників тощо. Такі консультації зазвичай мають ознайомлювальний характер і надаються на початковому етапі розслідування, зокрема під час планування або безпосереднього проведення невідкладних СРД, як-от огляду місця події або відбору зразків для експертного дослідження.

II. Консультації з конкретних питань, які надаються на етапі підготовки та проведення запланованих процесуальних дій. Вони мають безпосередній вплив на ефективність проведення таких дій, як допит, слідчий експеримент, тимчасовий доступ до речей і документів, а також сприяють належному виконанню заходів забезпечення кримінального

провадження [6, с. 53]. Приміром, участь спеціаліста під час огляду документів дає змогу слідчому оперативно й коректно оцінити зміст документів, установити їх значення для розслідування, виявити ознаки фальсифікації, прихованих виправлень чи несанкціонованих змін, а також забезпечити правильне процесуальне оформлення виявленої інформації. Відсутність спеціаліста при огляді таких документів нерідко є серйозною організаційною помилкою, яка, попри усвідомлення її негативних наслідків, на жаль, залишається поширеною практикою.

Особливе значення мають консультації спеціалістів при підготовці до допиту осіб, обізнаних із фінансово-господарською діяльністю. У цьому разі фахівці в галузі бухгалтерського обліку, податкової звітності, банківської справи, а також інформаційних технологій можуть надати слідчому допомогу з таких питань, як: а) механізми ухилення від оподаткування шляхом створення фіктивних суб'єктів господарювання; б) особливості фіксації фінансових операцій у бухгалтерській документації; в) аналіз податкової звітності; г) застосування відповідних нормативно-правових актів; ґ) формулювання змістовно релевантних запитань для допиту; д) добір необхідних документів, що підлягають пред'явленню або вилученню.

Таким чином, участь спеціаліста у розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель дозволяє підвищити якість як окремих процесуальних дій, так і всього комплексу доказування, сприяючи більш глибокому розумінню змісту правопорушення, а також виявленню прихованих ознак злочинної діяльності. Такі знання реалізуються, зокрема, у двох основних формах: залучення спеціалістів – податківців, аудиторів, бухгалтерів, ревізорів, економістів тощо – для надання консультативної допомоги, підготовки висновків, участі в проведенні СРД; призначення судових експертиз – економічних, товарознавчих, будівельно-технічних, почеркознавчих, технічних експертиз документів, експертиз комп'ютерної техніки й програмних продуктів та ін. При цьому галузь, у межах якої здійснювалось витрачання бюджетних коштів (освітня, медична, будівельна, оборонна, енергетична, аграрна тощо), а також специфіка та спосіб вчинення кримінального правопорушення безпосередньо впливають на вибір відповідного фахівця та необхідність призначення конкретного виду судової експертизи. Такий підхід дозволяє забезпечити цілеспрямованість і фаховість розслідування, оптимізувати процес доказування та сприяти виявленню прихованих механізмів зловживань у сфері публічних фінансів.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.
3. Експертизи у судовій практиці: підручник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 388 с.
4. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Х., 2015. 560 с.
5. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень щодо підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців: метод. рек. Саковський А. А., Мировська А. В., Нечеснюк М. В. та ін. Київ: Нац.акад. внутр. справ, 2023. 57 с.
6. Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 300 с.